

Творчі дискусії з проблем суспільного розвитку

Барановський О.І., д-р екон. наук
Інститут економіки та прогнозування НАН України

БАНКІВСЬКА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМА ВИМІРУ

Розглядається сутність і складові банківської безпеки. Пропонуються підходи до визначення фінансової безпеки банківської системи та наводиться тлумачення фінансової безпеки комерційного банку. З'ясовуються загрози фінансовій безпеці комерційного банку та індикатори фінансової безпеки банківської системи. Наводиться співставлення порогових і фактичних значень безпеки банківської системи.

Вимір фінансової безпеки банківської системи. Серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру все більш актуалізується необхідність забезпечення охорони фінансових ресурсів, убезпечення інформації, майна й персоналу комерційного банку, створення дієвих механізмів фінансового захисту банківської системи [1]. Для комерційних банків особливо значущими є такі умови ефективної та безпечної діяльності, як забезпечення зворотності кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів. Проте, дослідження й публікації щодо проблем безпеки банківської діяльності присвячені здебільшого організаційним, технічним і правовим аспектам.

Ситуація, що склалася в науковому забезпеченні формування системи фінансової безпеки комерційних банків в Україні, свідчить про прорахунки концептуального характеру. Банківська сфера, що реально існує як цілісне явище, не має адекватного теоретичного і методологічного системного відображення. Відсутня і повноцінна методологічна база для вирішення окремих завдань захисту банківських установ. Бракує досліджень, присвячених з'ясуванню базових понять. Так, поки що недостатньо досліджені поняття "безпека банку" ("безпека банківської діяльності", "банківська безпека"), "економічна безпека банку" та "фінансова безпека комерційного банку", відсутні науково обгрунтована концепція і механізм забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, системні описи видів і змісту загроз фінансовій безпеці банківських інститутів, ґрунтовна характеристика фінансових регуляторів безпеки та стабільності функціонування банківської системи. Водночас, від чіткого визначення сутності фінансової безпеки комерційного банку залежить: визначення і класифікація загроз; формування системи забезпечення фінансової безпеки банківських установ; з'ясування місця і ролі різних суб'єктів у цій системі; обґрунтоване формулювання їх завдань і функцій.

У Концепції безпеки комерційного банку [2], схваленій АРБ, під *безпекою комерційного банку* розуміється стан захищеності інтересів власників, керівництва і клієнтів банку, матеріальних цінностей та інформаційних ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз. За оцінкою А.Вінникова [3], безпека – стан захищеності банку від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Як вважає М.Ілляш [4, с. 91], *безпека банку* – це система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз. Рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам як прямого несанкціонованого проникнення до приміщень банку зі злочинною метою, так і спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів і кримінальних структур шляхом втручання в банківську діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер і махінацій, відмивання "брудних грошей", незаконних переказів їх за кордон тощо.

На думку С.Букіна [5], питання *безпеки банку* є актуальними не лише безпосередньо для банків, а також і для решти учасників ринкових відносин. Безумовно, в першу чергу цією проблемою опікуються власники банку, його акціонери, що турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну і соціальну відповідальність, якщо, звичайно, банку первісно не відведена роль кримінальної організації. Безпека банку турбує також і клієнтуру, що склалася навколо нього з постійних і нових юридичних осіб, а також аналогічну частину фізичних осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів і користувачами будь-яких банківських послуг (пластикові картки, комірки сховища). Дана проблема актуальна і для партнерів по бізнесу, і особливо для банківського персоналу, який з не завжди зрозумілих причин сприймає дану проблему частіше як якусь далеку, що знаходиться поза банком і не відноситься безпосередньо до нього. З огляду на зазначене, він підкреслює, що *безпеку банківської діяльності* слід розуміти, передусім, як: *безпеку банку як організації; безпеку банківського персоналу; безпеку банківських операцій*.

Тому при обговоренні такої проблематики необхідно говорити про банк як про організацію з позиції менеджменту, тобто з позиції управління банком, що включає планування його діяльності на ринку, організацію бізнесу, мотивацію банківського персоналу і контроль за банківськими операціями.

Розглядаючи *безпеку банку через призму організації*, важливо акцентувати увагу як на її зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ і громадян, а також кримінального середовища, у внутрішньому ж – дії персоналу банку в особі спеціалістів і менеджерів відділів банку (його підрозділів), неформальних груп, а також адміністрації банку та його власників. Часто фоном для цього є некомпетентність окремих менеджерів і спеціалістів банку, їх навмисні дії і бажання окремих працівників особисто збагатитися за рахунок можливостей банку, у тому числі за рахунок зговору з клієнтурою чи криміналом, а також з потенційними конкурентами.

Безпека персоналу банку відбиває стан його внутрішнього середовища, де особливо актуальна особиста безпека персоналу банку, що не гарантує жоден власник. Даний процес не є однозначним і нерідко на практиці виражається через небажання банківського персоналу брати участь у кримінальних чи тінювих операціях і вимогу банківського персоналу за кваліфіковану і понаднормовану працю отримувати більш справедливую оплату з урахуванням її специфіки, включаючи вплив характеру потенційних загроз при проведенні конкретних банківських операцій.

Безпека банківських операцій як таких становить не менший інтерес, оскільки торкається сутності банківського бізнесу і безпосередньо пов'язана з безпекою банку та його персоналу. Тут особливий інтерес становлять не стільки мотиви поведінки персоналу при виконанні своїх посадових обов'язків, скільки технологія професійних порушень і використання діючого порядку і правил, недоліків і порушень у банку в особистих інтересах банківського персоналу чи його власників, а також в інтересах конкуруючих банків і організацій, криміналу і чиновництва.

М.Зубок [6, с. 7] трактує *безпеку банківської діяльності* як: стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність і імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Як критерій ефективності безпеки банківської діяльності розглядається стабільність фінансового й економічного розвитку банку. При цьому метою дотримання безпеки банківської діяльності визнається: виключення можливості заподіяння банку збитків або упущення вигоди; забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод. А серед завдань безпеки банківської діяльності називаються [див. 6, с. 8]: захист законних інтересів банку і його працівників; профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації; оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин; виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності; виявлення та формування причин і умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів; виховання та навчання персоналу з питань безпеки; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку; збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку.

М.Зубок [див. 6, с. 10] розрізняє наступні види безпеки банківської діяльності: особисту, колективну, економічну та інформаційну. А серед об'єктів

захисту він виділяє [див. 6, с. 13]: фінансові ресурси, персонал банку, матеріальні засоби, інформаційні ресурси з обмеженим доступом.

Як вважає В.Шурпаков, *банківська безпека* є одним з основних елементів банківського менеджменту [7]. Банківська безпека має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі сторони і напрями банківської діяльності. Під банківською безпекою мається на увазі організація заходів із запобігання можливим загрозам діяльності банку. Розмір цих загроз, тобто наслідки реалізації, часто завчасно математично не визначені.

Незважаючи на використання в літературі терміну "*економічна безпека банку*", де під ним розуміється сукупність охорони комерційної та банківської таємниці, в понятійному аспекті його значення визначається предметом всієї банківської безпеки. Будь-які втрати банку – матеріальні, фінансові, кадрові, інформаційні тощо – мають економічні наслідки. При цьому окремі проблеми банківської безпеки пов'язані між собою.

Д.Артеменко [див. 1] зазначає, що сутність *економічної безпеки в банківській системі* полягає в забезпеченні стану найкращого використання її ресурсів щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку. При цьому він вважає, що рівень економічної безпеки банківської діяльності визначається тим, наскільки ефективно підрозділам і службам банків удається запобігати загрозам та усувати збитки від негативного впливу на банківську систему.

За Р.Гриценко [8, с. 27], *економічна безпека банківської системи* – це стан банківської системи, за яким її фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині і зовні банківської системи.

На думку М.Зубка [див. 6, с. 166–167], *економічна безпека банківської діяльності* – це стан, за яким забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватного і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації. При цьому зазначається, що особлива роль економічної безпеки в системі заходів забезпечення безпеки банку зумовлюється: різноманітністю інтересів суб'єктів ринку банківських послуг; прагненням суб'єктів ринку до збільшення прибутку, гострою конкурентною боротьбою; обмеженістю фінансових ресурсів банків і джерел їх формування; нестабільною економічною ситуацією, несподіваними і різкими її змінами; зростанням економічної злочинності в кредитно-фінансовій сфері; підвищеним ризиком проведення банківських операцій у сучасних умовах.

Критеріями економічної безпеки ним називаються: ресурсний потенціал банку і можливості його розвитку; рівень ефективності використання ресурсів; рівень можливостей банку протистояти загрозам його економічній безпеці та самостійно ліквідувати їх; конкурентоспроможність банку; цілісність і масштаби структури банку; ефективність кадрової політики.

Серед показників економічної безпеки пропонується застосовувати: темпи зростання прибутковості та посилення економічної стабільності; рівень матеріального і соціального забезпечення працівників банку; розмір боргових зобов'язань банку; структура дебіторської заборгованості банку; обсяги використання тіньового капіталу.

Отже, в економічній літературі *безпека банку* трактується як захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів щодо запобігання можливим загрозам його діяльності.

"Економічна безпека банку" тлумачиться як сукупність охорони комерційної та банківської таємниці; забезпечення стану найкращого використання ресурсів щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку.

Постійно зростаюча увага до проблеми банківської безпеки відображає той факт, що вітчизняна кредитно-фінансова система зазнає суттєвих якісних зрушень, які відбуваються на фоні все ще не вирішених проблем її функціонування, високого рівня злочинності у цій сфері. А міжнародна фінансова криза кінця 1990-х рр., яка опосередковано вплинула і на Україну, сприяла виведенню питання щодо міцності банківських сейфів на рівень проблеми фінансової безпеки держави, зокрема, і національної безпеки в цілому.

Забезпечення фінансової безпеки як банківської системи України в цілому, так і окремих її складових, виходячи з їх виключного значення для соціально-економічного розвитку держави, – складна і багатогранна проблема, якій необхідно приділяти постійну увагу. Тим більше, що навіть в опублікованих Концепції розвитку банківської системи України та Комплексній програмі розвитку банківської системи України на 2003–2005 рр. питання фінансової безпеки банків не отримали належного відображення.

В оцінці відповідності банківської системи критеріям і стратегії фінансової безпеки держави, на думку фахівців, слід виділяти три взаємопов'язаних аспекти. *По-перше*, загальна оцінка життєздатності системи. *По-друге*, оцінка ролі центрального банку у банківській системі, його законодавчих функцій і надійності практичного механізму їх реалізації. *По-третє*, оцінка здатності банківської системи до взаємодії як між її окремими суб'єктами, так і з державними і громадськими центрами з приводу вироблення довгострокових стратегічних і короткострокових цілей розвитку економіки [9, с.150].

На наш погляд, *фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати в двох аспектах. По-перше*, з точки зору фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів. *По-друге*, з точки зору недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам.

Докладніше зупинимося на питаннях фінансової безпеки комерційних банків як на дуже важливому елементі системи фінансової безпеки підприємств, організацій і установ. Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їх установ є дуже важливим ще й тому, що підрив довіри до кредитних інститутів завдає збитків фінансовій безпеці всієї країни. Передусім, слід зазначити, що фінансова безпека банків – проблема не лише національна, а й міжнародна. Для надання допомоги в боротьбі з шахрайством керівники служб безпеки, що представляють найбільші світові банки і банківські групи, об'єднали зусилля під егідою Міжнародної асоціації з питань безпеки в банківській справі, завдання якої – сприяння обміну інформацією між її членами і надання взаємної допомоги в запобіганні й знаходженні дій, спрямованих проти банків.

Ст. 67 Закону України "Про банки і банківську діяльність" зазначає, що метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо *безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках*.

При здійсненні банківського нагляду НБУ має право вимагати від банків та їх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативних актів Нацбанку для уникнення або подолання небажаних наслідків, які можуть поставити під загрозу *безпеку коштів*, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

Ст. 72. цього ж закону визначає, що НБУ має право здійснювати інспектування небанківських установ або осіб з метою перевірки дотримання законодавства щодо банківської діяльності. При цьому йдеться про те, що до небанківських установ або осіб, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ, належить власник істотної участі у банку, якщо НБУ вважає, що він не відповідає вимогам, встановленим цим законом щодо істотної участі, або негативно впливає на *фінансову безпеку* і стабільність банку.

Д.Артеменко [див. 1] вважає, що під *фінансовою складовою економічної безпеки банківської діяльності* слід розуміти комплекс заходів по досягненню максимально можливої платоспроможності та стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найбільш прибуткових напрямів його вкладень, що одержується шляхом чіткого стратегічного та тактичного планування, аналізу та запобігання загрозам фінансового характеру. Сутність фінансової складової безпеки банківської діяльності полягає в забезпеченні організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів, що гарантують якісний захист прав і інтересів комерційного банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення зворотності кредитів, схоронність фінансових і матеріальних цінностей. Метою фінансової складової є збільшення маси отриманого прибутку, прискорення оборотності капіталу, зростання курсової вартості цінних паперів комерційного банку.

На наш погляд, *фінансова безпека комерційного банку* – це:

сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей;

стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

Фінансова безпека комерційного банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, впровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпечення прибутковості. Наявність у певний період пікових виплат із державних боргових зобов'язань може негативно позначитися на фінансовій безпеці банківської системи, якщо комерційними банками не будуть сформовані на цей випадок необхідні резерви.

Фінансове здоров'я, а відтак – і фінансова безпека комерційних банків багато в чому залежать від наявності економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність, їх обґрунтованості й безумовного дотримання. У свою чергу, недосконалість нормативів збільшує кількість проблемних банків.

На фінансову безпеку комерційних банків безпосередньо впливає рівень обов'язкового резервування. При цьому обов'язковому резервуванню підлягають усі залучені та обліковані на балансі банку кошти юридичних і фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті, за винятком кредитів, залучених від інших банків та іноземних інвестицій, отриманих від міжнародних фінансових установ.

Норматив обов'язкового резервування, період і механізм його застосування встановлюються за рішенням Правління НБУ з огляду на необхідність впливу на сферу пропозиції грошей в обігу. Для збільшення пропозиції грошей НБУ зменшує норматив обов'язкового резервування, для зменшення пропозиції грошей норматив обов'язкового резервування збільшується. Визначається рівень фінансової безпеки комерційних банків і часткою протрачених відсотків і пролонгованих кредитів у їх кредитних портфелях.

Слабким місцем комерційного банку, контрольний пакет акцій (паїв) якого належить одній компанії чи структурі, що об'єднує вузьку групу осіб, є пільгове кредитування засновників зі шкодою дохідності. При цьому добровільно-обов'язкове пільгове кредитування фірми-засновника, як правило, провадиться без необхідної перевірки окупності проекту і часто призводить до необхідності залучення значних коштів з ринку МБК чи підвищення ставок по депозитах. А це, у свою чергу, підриває ліквідність банку.

Рівень фінансової безпеки комерційних банків зумовлюється і обсягом їх рефінансування НБУ. На фінансовій безпеці комерційного банку не може не позначатися необачна політика, пов'язана з недостатньо прорахованою підпискою на цінні папери, вкладанням коштів в амбіційні та неефективні проекти, укладанням угод із сумнівними структурами, перенесенням існуючих збитків на новий фінансовий рік тощо. Втрати викликаються падінням котирувань цінних паперів, не окупністю проектів.

Система розрахунків, яка застосовується, також впливає на рівень фінансової безпеки вітчизняних банків. Не в останню чергу фінансова безпека комерційних банків залежить і від їх організаційної структури й рівня заробітної плати. Однією з найсерйозніших проблем дотримання фінансової безпеки банківської системи є некваліфіковане управління керівниками окремих комерційних банків структурою активів і пасивів.

Стійкість комерційних банків, а відтак – і їх фінансова безпека, передусім, залежить від її надійності, пов'язаною з довірою до банківської та грошової систем і купівельною спроможністю національної валюти. Ступінь надійності вітчизняних банків поки що не задовольняє повною мірою ні громадян України, ні іноземних партнерів.

Фахівці зазначають, що фінансова стійкість конкретного комерційного банку складається з капітальної, комерційної, організаційної і функціональної стійкості фінансової установи [10, с. 34]. При цьому вони відзначають, що найточнішу оцінку фінансової стійкості банку можна зробити на основі аналізу розміщення залучених коштів, спроможності активів приносити доходи. Разом з тим, Банк Англії розглядає стійкість як відношення ресурсів власного (або в цілому акціонерного) капіталу до поточних фінансових зобов'язань (що прирівнюються до депозитів). Законодавчо в Україні ця категорія сьогодні не врегульована, хоча НБУ робить спроби регулювати фінансову стійкість комерційних банків через нормативні акти. Тобто це важливе питання потребує логічного завершення. Відсутність в Україні закону про банкрутство банків призводить до того, що банкрути "де-факто" залишаються досить спроможними "де-юре".

Поряд з цим специфіка діяльності фінансових інститутів має на увазі високий рівень довіри як з боку вкладників, так і з боку самих банків до компаній, в які вони інвестують чи яким надають кредити. Помилки в цій сфері супроводжуються з неминучою відплатою за законами ринку – значно ефективнішою, ніж постанови уряду і регулюючих органів. Банки піддані етичному ризику значно частіше, ніж інші компанії, і зневага до цього чинника здатна викликати для них більші втрати від фінансових скандалів. При цьому слід зазначити, що етичний ризик – відносно нове поняття. Він ще має бути вивчений з тим, щоб розробити відповідні критерії оцінки [11].

Суттєво позначається на рівні фінансової безпеки комерційних банків і конкурентне середовище, методи, що застосовуються в конкурентній боротьбі. На Заході практика судових розглядів у випадках недобросовісної конкуренції вже стала нормою. Цей досвід заслуговує на увагу і в Україні. На фінансовій безпеці як конкретного комерційного банку, так і вітчизняної банківської системи в цілому не може не позначатися проблема присутності в останній іноземного банківського капіталу. Стосовно фінансової безпеки комерційних банків дається взнаки і рівень банківського нагляду за їх діяльністю з боку центральних банків, оскільки прорахунки у цій сфері можуть спричинити скандали. Багато неприємностей для фінансової безпеки несе і втеча внутрішньої банківської інформації поза межі банків.

В Україні відсутній і закон про банківську таємницю. Виходячи з цього, вітчизняні банки надають інформацію про свою діяльність у десятки різних інстанцій, що деякою мірою знижує рівень їх фінансової безпеки. Водночас банки не отримують від державних структур належної інформації про великі розкрадання грошових коштів, виявлення фальшивих грошових знаків, недобросовісних клієнтів, що також явно не підвищує ступеня фінансової безпеки.

Звичайно, фінансова безпека комерційних банків *потерпає від локальних і глобальних фінансових криз*. Головними причинами банківської кризи можуть також бути: недостатній нагляд за комерційними банками; слабе управління ними; надмірне втручання уряду у справи банків.

Загрози фінансовій безпеці комерційних банків. На сьогодні відсутні єдині підходи до оцінки загроз безпеці комерційних банків. Так, С.Букін [див. 5] серед останніх виділяє: *загрози безпеці банку з боку зовнішнього середовища (з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, криміналу, держави в особі різних державних установ, громадян) і загрози безпеці банку з боку внутрішнього середовища (з боку власників, адміністрації, менеджерів підрозділів, спеціалістів, неформальних груп)*.

Як вважає А.Вінников [див. 3], загроза – це нереалізована, але реально існуюча (з певною вірогідністю) можливість нанесення банку будь-якого збитку. Перелік загроз банківській безпеці можна розділити на три групи: *антропогенні* – кримінальні структури, потенційні злочинці, недобросовісні партнери, конкуренти і персонал банку; *техногенні* – неякісні технічні і програмні засоби обробки інформації, засоби зв'язку, охорони, сигналізації та інші технічні засоби, що застосовуються в банку; *стихійні* – землетруси, повені, урагани та інші природні катаклізми.

Загрози від перерахованих вище джерел можуть бути спрямовані на такі об'єкти, як грошові кошти банку, конфіденційна інформація (на різних видах носіїв), технічні і програмні засоби обчислювальної техніки, засоби зв'язку і телекомунікацій, персонал і приміщення банку, сховища грошових коштів і будівлі, в яких вони розміщені.

Існує думка [12, с. 174], що в сучасних умовах найбільшу загрозу банківському сектору становлять такі негативні явища: низька якість капіталів банків; ризикова кредитна політика; недосконала система страхування депозитів; недостатня ліквідність банківських активів; низький рівень кредитоспроможності підприємств реального сектора економіки; невідповідність діяльності банківських установ міжнародним стандартам.

М.Єрмошенко вважає, що до основних загроз банківській системі слід віднести [13, с. 212–216]: низький рівень капіталізації банківської системи; наявність внутрішніх негативних причин, притаманних банківській діяльності; слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботу в основному з грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; участь банківської системи в тіньовій діяльності та її криміналізацію; недостатнє законодавче врегулювання банківської діяльності; недостатній контроль за

діяльністю комерційних банків з боку НБУ; характер спрямованості кредитної діяльності банківської системи; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки у національній валюті, що знаходиться у населення; відсутність достатнього золотовалютного запасу; практична відсутність системи страхування вкладів населення і депозитів підприємств у комерційних банках; відсутність довіри населення й юридичних осіб до комерційних банків; платіжну кризу і пов'язане з нею використання грошових сурогатів; невідповідність вимог щодо збільшення темпів розвитку банківської системи обсягам реального грошового капіталу для формування коштів банків; невиправдано високі обсяги коштів комерційних банків, заморожених у вигляді викуплених у держави ОВДП, у тому числі і реструктурованих урядом у конвертовані ОВДП.

М.Зубок [див. 6, с. 55–58] під *загрозами безпеці банку* розуміє потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, здатних завдати банку матеріальної або моральної шкоди, що виявляються як сукупність факторів і умов, які створюють небезпеку для нормального функціонування банку відповідно до його завдань та інтересів.

У зв'язку з цим загрози безпеці банку диференціюються на: *економічні* (корупція, шахрайство, недобросовісна конкуренція, використання недосконалих технологій); *фізичні* (крадіжки, пограбування, руйнування, виведення з ладу, неефективна експлуатація); *інтелектуальні* (розголошення та неправомірне використання інформації банку і його інтелектуальної власності; соціальні конфлікти в/та навколо банку; психологічні та ідеологічні диверсії).

З огляду на *суб'єктів загроз* він виділяє *зовнішні* (від кримінальних елементів; конкурентів; партнерів і клієнтів; іноземних суб'єктів господарювання та окремих осіб, юридичних і фізичних осіб, які займаються промисловим шпигунством; окремих посадових осіб державних органів, які зловживають своїм становищем; засобів масової інформації; колишніх працівників банку) та *внутрішні* (від працівників банку і банківських технологій) загрози. Серед *об'єктів загроз* ним вирізняються: персонал, фінанси, матеріальні засоби, інформація.

На думку Д.Артеменка [див. 1], існують зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків; основні з них наведено у табл. 1.

У Концепції безпеки комерційного банку [див. 2], схваленій АРБ, підкреслюється, що загрози фінансовим ресурсам проявляються у вигляді: неповернення кредитних позик; шахрайства з рахунками і вкладками; підроблених платіжних документів і пластикових карток; крадіжки фінансових коштів із кас та інкасаторських машин.

Загрозою для фінансової безпеки комерційних банків є й використання їх клієнтами таких протиправних заходів [14]: визнання кредитних угод недійсними; поділ підприємств; зміна форми власності чи приватизація з відмовою нових власників від попередніх зобов'язань; відчуження заставленого майна.

Таблиця 1

Основні загрози фінансовій безпеці комерційних банків

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Несприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах. 2. Нестійкість нормативно-правової бази та урядові кризи. 3. Високий рівень інфляції та інфляційні очікування 4. Нестійкість податкової, кредитної та страхової політики. 5. Недостатність інвестиційних коштів у регіонах, коливання курсу долара 6. Несприятлива криміногенна ситуація, зростання кримінальних і фінансових злочинів у кредитно-фінансовій сфері. 7. Мінливість обов'язкових нормативів центробанку. 8. Недобросовісна конкуренція на ринку банківських послуг, негативний вплив конкурентів на банківську діяльність 9. Несприятливі умови кредитування реального сектора економіки та низький рівень інвестиційної активності 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Некваліфіковане управління, помилки в стратегічному плануванні і прогнозуванні банківської діяльності, аналізі власного капіталу і прибутку, визначенні джерел капітального зростання при прийнятті тактичних рішень. 2. Недостатність ліквідних активів як результат недотримання економічних нормативів центробанку. 3. Відсутність достатньої кваліфікації співробітників банку, недостатній кадровий потенціал для вирішення першочергових завдань забезпечення безпеки банківської діяльності. 4. Неповорнення кредитних ресурсів у банк і недоотримання прибутку внаслідок високоризикованої кредитної політики. 5. Слабке маркетингове опрацювання ринку банківських послуг і як наслідок, недостатня диверсифікація операцій, що пропонуються банком, відсутність дієвої банківської реклами. 6. Наявність каналів витоку банківської інформації і помилки в організації схоронності фінансових і матеріальних цінностей банку.

Фахівцями виділяються і загрози фінансовим ресурсам комерційних банків [15], які проявляються у вигляді: неповернення кредитів; шахрайства з рахунками і вкладками; підроблених платіжних документів і пластикових карток; крадіжки фінансових коштів з кас і інкасаторських машин; різкої зміни економічної ситуації в країні (економічні кризи); банкрутства ділових партнерів банку.

Фінансовій безпеці комерційних банків сьогоденної України, на наш погляд, загрожують: недостатність власних коштів; цілеспрямований підрив їх ділової репутації; неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цього напрямку банківської діяльності, а також недосконала оцінка кредитних ризиків; відсутність банків даних про недобросовісних позичальників; маніпулювання з кредитними картками, банкоматами; недосконалість у підборі кадрів для роботи в них; надання фіктивної інформації клієнтами; використання фальшивих векселів, цінних паперів і гарантійних листів; вторгнення до банківських комп'ютерних мереж; витік ділової інформації; недосконалість структур забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки банківських установ; підвищений ризик для життя і здоров'я зайнятих у банківській сфері внаслідок зростання кримінальної активності; недостатність висококваліфікованих фахівців у банківсько-кредитній сфері в правоохоронних органах.

Фінансовій безпеці українських банків загрожують також відсутність ретельного аналізу ситуації, невміння обирати партнерів і перевіряти їх надійність, прогнозувати динаміку розвитку подій на фінансовому ринку. Дається взнаки і слабкий захист державою фінансово-кредитної сфери, і відсутність міжбанківського інформаційно-аналітичного центру. Ось чому тут розповсюджені крадіжки грошових коштів за допомогою різних видів фінансового шахрайства, використання підробленої документації, організація каналів для "відмивання" кримінальних грошей.

На заваді повноцінній фінансовій безпеці комерційних банків стає і не однозначне трактування останніми і НБУ тих чи інших положень фінансових документів, випадки чого, на жаль, не поодинокі.

До внутрішніх загроз фінансовій безпеці комерційних банків відносяться: розтрата коштів банківськими службовцями; незаконне привласнення доходу; маніпуляції з витратами; зловживання реальними активами банку чи клієнта; дії, що виходять за межі повноважень управлінського персоналу; підробка документів або внесення до них фіктивних записів; незаконні бухгалтерські записи тощо.

Російські фахівці наводять низку ситуацій, що сигналізують про ймовірні проблеми комерційного банку: затримки з платежами в особливо великих розмірах; введення бюрократичних процедур, які дозволяють гальмувати великі клієнтські платежі; систематичні помилки персоналу, пов'язані з несвоєчасним зарахуванням коштів на розрахункові рахунки і затримками в переведенні значних сум; прохання пролонгації депозитних та угод про переоформлення боргових зобов'язань на більш тривалий строк чи заміну їх на банківські акції нових емісій; різке збільшення відсоткових ставок по депозитах і боргових цінних паперах в умовах стабільної ситуації на фінансових ринках; зміна аудиторської фірми, що засвідчує фінансову звітність банку (на Заході це вважають дуже тривожним сигналом); зміна керівництва банку (необхідно усвідомити, наскільки це посилить чи послабить банк); інформація про зміну основного складу акціонерів (головне – визначити, чи не став банк "кишеньковим"); зростання простроченої заборгованості (проте це можна сховати в пролонгацію кредитів), зростання активів низької якості (часто використовується переоцінка нематеріальних фондів); штрафи за недотримання обов'язкових нормативів центрального банку (при систематичному їх порушенні центральний банк може відкликати банківську ліцензію).

Як свідчить інспектування, здійснюване НБУ, підтриманню на належному рівні якості активів комерційних банків, а відтак і їх фінансовій безпеці в цілому загрожують [16, с. 45–46]: нераціональна структура підрозділів, що займаються проведенням активних операцій; неврахування внутрішніми положеннями та процедурами визначення якості активів усіх особливостей, притаманних процесу кредитування чи господарській діяльності банку, не передбачення проведення оцінки позичальників за галузевими та географічними ознаками діяльності; не здійснення аналізу кредитного портфеля чи його неефективне здійснення; завищений рівень концентрації кредитів, спрямованих в одну

галузь, яка до того ж може перебувати в стані занепаду; недотримання принципу МСБО щодо відображення операцій за їх економічною суттю, а не за формою; проведення операції за укладеними угодами, якими передбачено надання (на нечітко визначених умовах) авансу на значний або невизначений термін; наявні проблеми, пов'язані з регіональним розміщенням підрозділів банку та недостатнім контролем за кредитами, що ними надаються; ускладнення із просуванням на ринок специфічних банківських продуктів.

Чинниками ж, які можуть спричиняти *проблеми, пов'язані з недоотриманням надходжень*, є: відволікання значної ресурсної бази в неприбуткові активи, що негативно впливає на рівень надходжень; відчутний вплив ринкових ризиків, наприклад, валютного чи відсоткового (якщо банк сподівається переважну частину доходів одержати завдяки проведенню в разі зміни кон'юнктури ринку або економічної ситуації певних операцій, скажімо, валютообмінних, він ризикує взагалі не дочекатися цієї частини доходів, адже коливання курсу може виявитися незначним); неефективна політика банку в галузі ціноутворення (встановлення неадекватних відсоткових ставок за депозитами та кредитами; надання позичок, обслуговування інсайдерів та окремих клієнтів на пільгових умовах); залежність обсягу надходжень від разових, нетрадиційних операцій; залучення дорогих ресурсів на ринку міжбанківських кредитів з метою підтримання обов'язкових економічних нормативів.

Проблеми, пов'язані з *ліквідністю*, можуть виникати з таких причин: неспроможність банку планувати ліквідність і завчасно прогнозувати можливу незбалансованість між строками й сумами погашення розміщених активів і строками й сумами виконання зобов'язань (ця причина може мати місце через відсутність або неякісний аналіз розривів між активами і пасивами, неналежне вивчення грошових потоків клієнтів, особливостей їх ділової активності тощо); значна залежність від поточних пасивів при вкладеннях у довгострокові активи; суттєва залежність від субординованого боргу за наявності значного ризику його невідновлення після настання строку повернення; низька репутація на міжбанківському ринку; відсутність плану дій підрозділів банку на випадок кризи ліквідності.

На думку фахівців, у разі виникнення *проблем, пов'язаних із втратою капіталу*, насамперед, слід уникати: неадекватного збільшення капіталу зростання активів (під час прискореного нарощування активів банки часом не приділяють належної уваги відповідному збільшенню власного капіталу, що негативно позначається й на нормативних показниках); конфлікту інтересів між акціонерами банку; зменшення обсягу капіталу внаслідок виплати надто великих дивідендів чи повернення банком коштів, залучених на умовах субординованого боргу; значного обсягу вкладень в основні засоби; втрат, пов'язаних із потребою створення необхідних резервів під активні операції внаслідок погіршення їх якості.

Серед причин, через які можуть виникати *проблеми, пов'язані з ринковими ризиками*, спеціалісти НБУ виділяють: недостатні або невідповідні потребам банку інформаційні системи управління; неочікувану загрозу валют-

ного, відсоткового та інших ризиків; неглибоке розуміння працівниками банку природи комплексних ризиків.

Окрім цього, практики виділяють кілька ознак, які є сигналом про можливе виникнення в банку серйозних проблем і на які керівництво банківської установи має негайно відреагувати, а саме: недостатній рівень надходжень (призначених як для функціонування банку, так і для створення необхідних резервів); розмір капіталу, неадекватний обсягу операцій, що проводить банк, та ризику, який він бере на себе, здійснюючи їх; виникнення тенденції до збільшення обсягу проблемних активів, передусім – кредитів; поява тенденції до зменшення обсягу коштів, які традиційно становлять ресурсну базу банку; зниження рейтингу (це в основному стосується банків, які користуються послугами таких агенцій, як Standard&Poors, Moody's тощо).

Фінансова безпека комерційного банку може опинитися під загрозою й через неправомірні чи помилкові дії його філіалів, які використовують для укладання угод ім'я патрона. Небезпеку для банківської системи в цілому становлять і кризові ситуації на ринку міжбанківських кредитів.

Загалом, на думку автора, для більш плідної протидії та запобігання наявним і потенційно можливим загрозам слід розрізняти загальні і одичні загрози фінансовій безпеці комерційного банку; внутрішні і зовнішні загрози; загрози функціонуванню банку, здійсненню активних і пасивних банківських операцій; загрози втрати коштів і інфраструктури; довго-, середньо- та довгострокові, тимчасові й постійні, вірогідні й маловірогідні загрози тощо. Системний опис таких загроз дозволить з'ясувати індивідуальні особливості кожної загрози і дати повний опис можливих зв'язків між загрозою і елементами структури банку, що підлягають захисту. Дослідження наявних і потенційних загроз фінансовій безпеці комерційного банку свідчить про доцільність їх зведення у чотири вихідні групи, що допускають у майбутньому можливість послідовних розчленувань кожної з груп і окремих підвидів загроз, які до них входять, згідно з практичними потребами. В основі зазначеної систематизації (табл. 2) лежить об'єднання загроз стосовно об'єкта їх активності (об'єкта загрози); способу (механізму) їх реалізації; осіб, причетних до реалізації загроз; наслідків їх реалізації, характеру, тривалості й особливостей прояву; ступеня небезпеки; стадії, значущості; характеру спрямування, повторюваності; вірогідності й ступеня реалізації.

Таблиця 2

Класифікація загроз фінансовій безпеці комерційного банку

Класифікаційні ознаки	Види загроз фінансовій безпеці банку
Характер прояву	зовнішні, внутрішні
Об'єкт зазіхань (до банку і його структурних елементів)	загрози фінансовим ресурсам, загрози інфраструктурі, загрози персоналу, загрози інтелектуальній власності
Види діяльності банку	загрози операційній і неопераційній діяльності
Особи, причетні до реалізації загроз	загрози від засновників і співробітників банку, загрози від клієнтів банку, загрози від партнерів банку, загрози від конкурентів банку, загрози від сторонніх осіб

Продовження табл. 2

Класифікаційні ознаки	Види загроз фінансовій безпеці банку
Особливість прояву	загальні, специфічні (одиночні)
Тривалість прояву	довгострокові, середньострокові, короткострокові; поточні; тимчасові, постійні
Сутність	економічні, фінансові, адміністративні, кадрові, інформаційні, технологічні
Ступінь небезпеки	особливо небезпечні, небезпечні, підвищені, близькі до межі, надлишкові
Стадія	виникаючі, затухаючі; ті, що розвиваються; ті, що загострюються
Значущість	найбільш суттєві, суттєві, малосуттєві, несуттєві
Характер спрямування	прямі, непрямі
Повторюваність	традиційні, нові
Вірогідність	вірогідні, маловірогідні, досить вірогідні, цілком вірогідні, невірогідні
Ступінь реалізації	не реалізовані, частково реалізовані, реалізовані

Чинники послаблення економічної безпеки банків і заходи щодо обмеження їх негативного впливу наведено у табл. 3 [див. 8, с. 28].

Таблиця 3

Чинники послаблення економічної безпеки банків і заходи щодо обмеження їх негативного впливу

Чинники	Заходи обмеження негативного впливу
Сплановане швидке вилучення значного обсягу коштів із банківської установи, що призводить до погіршення її платоспроможності	Обережне ставлення до джерел фінансування, поведінка яких є непередбачуваною
Блокування іншими фінансовими установами активів банку	Розміщення коррахунків в авторитетних, надійних фінансових установах
Доведення до банкрутства позичальників банку, обсяги заборгованості яких перед ним можуть негативно вплинути на фінансовий стан банку	Введення в керівні колегіальні органи значних підприємств-позичальників представників банку
Використання засобів масової інформації для дискредитації банківської установи	Проведення постійної іміджевої рекламної кампанії, посилення прозорості фінансового стану банку
Політичний вплив на рух капіталу	Уникнення залежності від "політичних" капіталів, ретельне дотримання вимог законодавства у процесі банківської діяльності
Витіснення з окремих ринків банківських послуг	Проведення виваженої цінової політики, інтеграція банку в регіональні економічні проекти
Демпінгування на ринку банківських послуг	Підвищення ефективності та зниження собівартості банківських послуг
Втрата кваліфікованого персоналу, перехід кращих спеціалістів до інших банків	Проведення виваженої кадрової політики, зокрема, у сфері оплати праці та соціального захисту працівників

Індикатори фінансової безпеки банківської системи. Для своєчасного виявлення існуючих і потенційних недоліків у сфері забезпечення комплексної фінансової безпеки банківського сектора економіки України необхідно

визначити її відповідні *індикатори* та провадити постійний моніторинг із метою вжиття необхідних заходів.

Важливим узагальнюючим показником фінансової безпеки банківської системи і головним індикатором значущості останньої для економіки країни є *відношення її активів до ВВП*.

Частка активів недіючих банків у загальній сумі активів комерційних банків сигналізує про рівень можливої як загальної, так і регіональної банківської кризи.

Фінансову безпеку характеризують і такі показники, як *розмір чистих внутрішніх активів НБУ (розмір грошової маси і розмір емісій)* та *розмір чистих зовнішніх резервів НБУ (різниця між зовнішніми кредитами і розміщенням валютних активів НБУ за межами України)*.

Серед індикаторів фінансової безпеки банківської системи – *частка іноземного капіталу у її сукупному капіталі*.

Як зазначають фахівці, надійність, а відтак – і фінансова безпека конкретного комерційного банку, може визначатися з використанням в аналітичній роботі таких показників, як [17]: *питома вага проблемних кредитів* (експерти встановили, що рівень проблемних кредитів впливає на показник надійності банку суттєвіше, ніж інші чинники) *в обсязі чистих активів банку*, що свідчить про якість його кредитного портфеля, а також ризикованість кредитної політики¹; *співвідношення високоліквідних коштів і поточних пасивів банку*, що показує ступінь його захищеності від ризику відкликання коштів в один момент усіма клієнтами; *співвідношення власних і залучених коштів*, що характеризує рівень надійності банку в довгостроковій перспективі, слугуючи оцінкою його спроможності покрити власними коштами обсяг зобов'язань перед клієнтами; *питома вага високоліквідних коштів у обсязі чистих активів банку*, значення якої допомагає оцінити середньостроковий рівень ліквідності; *рентабельність чистих активів*.

Стан сектора банківських депозитів, наприклад, можна вважати певним економічним і соціально-політичним показником стану стійкості фінансового ринку.

Індикатором фінансової безпеки банківської системи є як загальний *обсяг фонду страхування ризиків*, так і стан його формування.

Чільне місце серед індикаторів фінансової безпеки банківської системи має належати *обсягу отриманого комерційними банками прибутку*.

Важливим є визначення *масштабів і якісних характеристик банківських зливань*, оскільки останні завжди були індикатором стану національної економіки та її місця у світовій економіці.

Максимальна "безпечна" сума кредитування дебетурою (незабезпеченим борговим зобов'язанням) обчислюється, виходячи з вартості фіксованих активів компанії за примусового продажу плюс максимум половини вартості поточних активів компанії.

¹ Наприклад, Концепцією розвитку банківської системи Білорусії до 2010 р. цільове значення цього показника визначено на рівні 5% [18, с. 6].

Серед індикаторів фінансової безпеки комерційних банків важливе місце має належати показнику *питомої ваги кредитної заборгованості населення у загальному обсязі кредитної заборгованості*.

Чільне місце в системі фінансової безпеки банківських клієнтів посідає *розмір позичкового відсотка*, оскільки він дозволяє з'ясувати, чи буде рентабельною реалізація проекту, на здійснення якого береться кредит, тобто чи окупляться затрати. У свою чергу, *коефіцієнт покриття відсотків*, який характеризується відношенням чистого прибутку до виплати відсотків до суми виплачених відсотків, свідчить про рівень безпеки кредитної діяльності комерційних банків.

Великого значення для забезпечення фінансової безпеки комерційних банків набуває дотримання ними встановлених нормативів.

Безумовно, індикаторами фінансового стану, а відтак – і безпеки вітчизняної банківської системи є *рівень прибутковості статутних фондів комерційних банків і їх чистих активів*. Дуже виразним індикатором фінансової безпеки системи комерційних банків є *питома вага залучених коштів громадян у загальному обсязі залучених коштів*.

На думку фахівців [19], в оцінці ефективності роботи й успішності банку показові, по-перше, *відношення прибутку до середньорічного капіталу (мінімальні очікування акціонерів по дохідності бізнесу з урахуванням середньострокових витрат розвитку)* і, по-друге, *відношення прибутку до середньорічних активів (ефективність використання банком клієнтських коштів)*. Саме ці критерії є індикаторами ефективності банку з урахуванням ризиків.

Для глибшого аналізу сильних і слабких сторін банків використовуються більш вузькі показники: *середні активи у розрахунку на одного співробітника* (свідчить про ефективність завантаження персоналу), *операційний прибуток на одного співробітника* (ефективність роботи персоналу), *внутрішня вартість банківських послуг, коефіцієнт ефективності використання залучених коштів* тощо.

Як і в будь-якому цивілізованому бізнесі, основними індикаторами нормального стану справ мають виступати не стільки виконання чи невиконання банком нормативних показників центробанку, скільки відповіді на наступні запитання [див. 5]: яку репутацію мають керівники комерційного банку; чи можна їм довіряти; чи тримають вони своє слово; чи сплачують вони податки; чи не замішані вони в кримінальних операціях; який їх послужний професійний список і яка частка їх особистих доходів у загальній сумі доходів, належних персоналу банку за виконувану роботу? Індикатором може слугувати і *обсяг активів на одного співробітника банку*. *Невиконання нормативів* є індикатором потенційної загрози втрати ліквідності та платоспроможності банків. Слід зазначити, що в цьому плані поки що складається нормальна ситуація.

Водночас на сьогодні Україна поки що не вкладається майже ні в жодне з порогових значень розвитку банківської системи (табл. 4).

Таблиця 4

Показники безпеки банківської системи

Показники безпеки банківської системи	Порогові значення показників	Фактичний стан на 01.01.2006 р.	Співвідношення фактичного і порогового значення ¹⁾
Грошова маса (M2), % до ВВП	50 ²⁾	46,5	0,93
Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4 ³⁾	14,5	0,28
Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	не менше 30 ⁴⁾	26,2	0,87
Вартість банківських кредитів, % річних	не більше 10 ⁵⁾	16,4 (гривневі) 11,5 (валютні)	0,610,87
Частка анульованих платежів, %	1,7 ⁶⁾	н/д	...
Прибуток на середньорічний капітал, %	15 ⁷⁾	10,28	0,69
Прибуток на середньорічні активи, %	3 ⁸⁾	1,31	0,44
Середньорічна відсоткова маржа, %	не менше 2 ⁸⁾	6,2 (гривня)	3,10
Рівень сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі, %	10 ⁸⁾	2,16	4,63
Норматив обов'язкових резервів по більшій частині боргових зобов'язань банків, %	2 ⁹⁾	6–8	0,33–0,25
по зобов'язаннях на строк понад два роки, %	0	н/д	...

П р и м і т к и :

¹⁾ Співвідношення фактичного і порогового значення нормовано відносно порогового значення, що приймається за одиницю. При цьому воно розраховується як відношення фактичного значення до порогового, якщо бажане збільшення відповідного показника банківської безпеки і навпаки, якщо бажане його зниження.

²⁾ Показники, офіційно затверджені Радою безпеки РФ [20, с. 4; 21]. Слід зазначити, що в Україні не існує навіть проектного значення цього показника. Тому автор бере його російський еквівалент не як ідеальний варіант, а як певний орієнтир, враховуючи існуючу близькість сценаріїв економічного розвитку в наших країнах.

³⁾ Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – С. 88.

⁴⁾ Павловський М. Псевдореформи – це економічний тероризм проти українського народу // Голос України. – 2003. – 31 жовтня. – С. 8.

⁵⁾ Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. – К.: Академпрес, 2003. – С. 59.

⁶⁾ Європейський стандарт. Див.: Прокопович П. Об итогах выполнения Основных направлений денежно-кредитной политики на 2002 год и задачах банковской системы в 2003 году // Банковский вестник. – 2003. – Февраль. – С. 4.

⁷⁾ Оптимальний рівень для європейських банків. Див.: Антоненко О., Горюнов Д. Капіталізація плюс, прибыль пока минус // www.context-ua.com/economy/15478.html

⁸⁾ Плисецький Д.Е. Оценка устойчивости финансового сектора России // Банковское дело. – 2005. – № 2.

⁹⁾ Parameters of the minimum reserve system. – www.ecb.int

Таким чином, проблема виміру банківської безпеки набуває великої значущості і актуальності. Від адекватної оцінки наявного рівня банківської безпеки багато в чому залежить повнота, своєчасність і результативність управлінських заходів із ліквідації, попередження і запобігання наявним і потенційним загрозам банківській системі, а відтак – і вітчизняним господарському комплексу і соціальній сфері.

Література

1. *Артеменко Д.А.* Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности / Автореф. дис. канд. экон. наук. – Ростов-на-Дону, 1999.
2. *Концепция безопасности коммерческого банка* // www.arb.ru/departs/s_konc.htm
3. *Винников А.С.* Банк России и банковская безопасность // Регион. – 1997. – № 2.
4. *Енциклопедія банківської справи України.* – К.: Молодь, 2001. – 680 с.
5. *Букин С.* Безопасность банка // Банковские технологии. – 2003. – № 9. // www.bizcom.ru/security/2003-09/01.html
6. *Зубок М.І.* Безпека банків. – К., 2002. – 306 с.
7. *Шурпаков В.А.* Проблемы методологии анализа банковской безопасности // www.fact.ru/www/shurpakov11.htm
8. *Грищенко Р.* Економічна безпека банківської системи України // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27–28.
9. *Сенчагов В.* Экономическая безопасность: состояние экономики, фондового рынка и банковской системы // Вопросы экономики. – 1996. – № 6. – С. 144–153.
10. *Заруба О., Шиллер Р.* Фінансова стійкість комерційного банку: способи визначення // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 7. – С. 33–36.
11. *Банковский бизнес должен соответствовать этическим принципам, иначе он перестанет быть доходным* // Банковская практика за рубежом. – 2002. – № 7.
12. *Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки* / Под ред. В.К.Сенчагова. – М.: Финстатинформ, 1998. – 621 с.
13. *Єрмошенко М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
14. *Матвієнко П.* Концептуальні засади грошово-кредитної політики України // Голос України. – 2003. – 18 лютого. – С. 6.
15. *Бердинский А.* Концепция безопасности коммерческого банка // Безопасность для всех. – www.bre.ru/security/7576.html
16. *Штачук В.* Найпоширеніші проблеми в банківській діяльності та першочергові заходи щодо їх вирішення // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 10. – С. 45–46.
17. *Спроба оцінити надійність* // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 4. – С. 35–38.
18. *Альмов Ю.* Актуальные вопросы денежно-кредитной политики // Банковский вестник. – 2003. – № 12. – С. 4–14.
19. *Антоненко О., Горюнов Д.* Капитализация плюс, прибыль пока минус // www.context-ua.com/economy/15478.html
20. *Глазьев С.* Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 3–19.
21. *Глазьев С.* Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – № 2. – С. 3–18.

